

משנת רמ"ה

ממשנת רבינו מרן ראש הישיבה הגאון רבי משה הלל הירש שליט"א

פרשת צו - פרה תשפ"ד

הוראת שעה

שו"ת בעניני ישיבות

שאלה: יש הורים שעומדים להכניס בנים לישיבה קטנה, ורוצים לדעת איזה נקודות חשוב לחפש, מה חשוב במיוחד בשנים הללו.

תשובה: צריכים לחפש שיהיה לו שם רב שיתמסר אליו, ולא רק שעושה את העבודה שלו ובורח, אלא שבאמת חושב על התלמיד, ואיכפת לו ממנו. כמו כן צריך שיהיה יכול לדון כל אחד לפי רוחו [כעין שמצינו אצל יהושע], לפי הכישרון שלו ולפי הרוח שלו, כגון, כשיש תלמיד שהוא מאוד שברירי לא צועקים עליו! הרב צריך לתפוס את זה. וכן כשרואה תלמיד שמנדנד לו הרבה בשיעור, הרב צריך להבין שהוא לא סתם בא להטריד אותו, אלא הוא באמת לא מביין.

הרב צריך לבטל את עצמו, ולא לחשוב על האנוכיות שלו. עליו לחשוב כיצד יוכל לטפל בכל אחד לפי מה שהוא, לפי הכישרון שלו, לפי הרגשות שלו, לפי כל האישיות שלו.

וכן צריך שהרב יידע איך ללמד את הגמרא היטב, בשפה ברורה, להסביר טוב, שהתלמיד יצא מהשיעור עם 'גישמאק', וכך יגרום לו לאהוב את הגמרא.

כמו כן צריך לבדוק היטב לשלוח רק למקום שיש חברה טובה, שכן חברים רעים יכולים להרוס הכל, וכן צריך לשלוח למקום של יראת שמים.

בסיכומי של דבר צריך שיתקיימו במקום ארבעה נאמרים: א. שהרב שם יודע ללמד היטב. ב. שהוא מביין לנפש התלמיד. ג. שהחברה שם טובה. ד. שהמקום הוא של יראת שמים.

שאלה: האם כדאי לבחור במקום שלומדים בו הרבה סדרים וברמה גבוהה.

תשובה: הדבר החשוב ביותר הוא שהבחור יבין בצורה ברורה ובהירה! יש מקומות שלומדים הרבה תורה, והבחור יכול אפילו לחזור על הדברים, אבל הוא מבין אותם רק בהבנה של תשעים וחמש אחוז, ומי שלא מבין חושב שהבחור אכן יודע היטב, אבל מי שמבין לעומק רואה שחסר לו חמש אחוז בהבנה, ומחמת חיסרון זה אין לו הנאה שלימה מהלימוד, כי בסופו של דבר הדברים לא ברורים לו כל הצורך. אי אפשר ליהנות מלימוד אלא באופן שהכל 'קלאר', ברור ובהיר, אז הלימוד הוא חי ונותן שמחה ללומד, ואם לא אין שמחה, ולכן חשוב מאוד שהרב יקפיד שהלימוד יתאים למדרגת התלמיד. יש לפעמים תחרות בין מקומות היכן לומדים יותר 'מפרשים', והרבה פעמים זה דבר לא טוב, שכן עיקר המטרה היא לא ללמוד הרבה מפרשים, אלא שהתלמיד יתפוס את הלימוד בצורה ברורה ובהירה.

שאלה: ראש הישיבה הזכיר שחברה טובה זה דבר חשוב. איך אפשר לדעת שזה מקום שמור ומתאים וכדאי ללכת.

תשובה: אין לדיין אלא מה שענינו רואות. אבל סוף כל סוף רואים איזה בית יש יותר יראת שמים ואיזה פחות. כמו כן ניתן להסתכל על הילדים או הבחורים הלומדים שם ולראות איך הם מתפללים, איך הם מדברים, באיזה לשון. וכן צריך לקחת בחשבון את הבתים מהם הם באים. בדרך כלל יש חזקת כשרות, אבל צריכים להיות עם עיניים פקוחות במקסימום שאפשר לעשות.

שאלה: האם עדיף להיות 'ראש לשועלים', או 'זנב לאריות'.

תשובה: חז"ל כבר אמרו, מה אתה שואל אותי... אבל מסתמא יש יוצא מן הכלל. צריך להכיר את התלמיד ולדעת מה טוב בשבילו. יש אחד שכדי שירגיש טוב הוא צריך להיות 'ראש לשועלים', זה מה שטוב לו, ואם הוא יהיה 'זנב לאריות' הוא יישר מזה, ויש שטוב לו להיות 'זנב לאריות'.

על ידי קיום החוקים מתבטלים לקב"ה זוכים לעמל התורה

אינו כלום, אבל העונה כלפי בני אדם היא בגדר 'גזירת מלך', שאף על פי שהוא גדול בהרבה מחבירו מכל מקום צריך להקטין עצמו כלפיו.

מתבאר מתוך דבריו, שעונה כלפי הקב"ה היינו התבטלות מוחלטת, אבל כלפי בני אדם צריך רק להשפיל את עצמו, אך לא צריך להרגיש שאינו כלום. ומעתה יתכן לפרש בזה את החילוק בין 'עפר' ל'אפר', שעפר יש לו איזו ממשות, וכך צריך לנהוג כלפי בני אדם, וכמו שאומרים בתפילה 'ונפשי כעפר לכל תהיה', דהיינו שהאדם צריך להשפיל את עצמו בפני כל אחד, ולהסכים ש'ידרכו עליו', אבל סוף סוף הוא גם משהו. אבל 'אפר' זה ביטול מוחלט, כמו אפר שהוא כלום, וזו ההנהגה של התבטלות מוחלטת שצריך האדם לנהוג כלפי הקב"ה, שהרי בלי הקב"ה האדם אינו כלום, ממש ביטול והעדר מוחלט.

ומעתה, אחר שנתבאר ש'אפר' היינו ענוה כלפי הקב"ה, מובן ההקשר בין 'אנכי עפר ואפר' ל'אפר פרה אדומה'. שכן מצוות פרה אדומה היא 'חוק' בלא טעם, והאומות מלגלות עליה, ואילו לא היינו יכולים לקיים את מצוות פרה עם כל החשק והמורץ והשמחה, הקב"ה לא היה נותן לנו את המצוה הזו, אבל מכח זה שאברהם אבינו היה 'אפר' והתבטל לגמרי לקב"ה, אזי גם אנחנו יכולים להתבטל לגמרי לקב"ה, וממילא אין לנו שאלות על טעמי המצוות, כי אנחנו מבינים שמה שרצון ה' זה מה שצריך לעשות, בין אם מבינים ובין אם לא. וגם אין אנו מתפעלים מכל הגלגולים של האומות, כי אנו יודעים שזו טיפשות לנסות להבין את החוקים, מאחר ואנחנו אפס כלפי הקב"ה, ובלעדיו אין לנו כלום, והוא זה שמקיים אותנו בכל רגע ורגע, וממילא אנו חייבים לקיים את רצונו בלי לשאול שאלות. וגם מצד הכרת הטוב אנחנו חייבים לקיים כל מה שהוא אומר, בין אם מבינים ובין אם לא.

ועל פי זה מתבאר מה השייכות בין 'החוקים' לעמל התורה, שכן על ידי החוקים אנו מתבטלים לקב"ה, וזוכים משום כך לעמל התורה, שכן כשם שביארנו (בשיחה לפרשת פקודי) שכדי לזכות לתפילה צריך התבטלות לקב"ה, כך גם כדי לזכות לעמל התורה צריך התבטלות לקב"ה.

אנחנו צריכים לחשוב! להתחיל לחשוב מי אנחנו, למה אנחנו פה בעולם הזה, מה המטרה שלנו, להבין שאנחנו צריכים להקריב. כולם רוצים חיים של תורה, חיים של עלייה, לדעת את כל התורה כולה, אבל בלי הקרבה זה לא שייך! וצריכים להתחזק גם בתפילה, גם בעמל התורה, וגם בלימוד המוסר, ואז אפשר לזכות לתורה. 'אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה', וכפי הדרגה שהאדם 'ממית עצמו', כך הדרגה ש'התורה מתקיימת' בו. הקב"ה יעזור שנזכה לדרגה של 'ממית עצמו עליה', ובכך נזכה שהתורה תתקיים אצלנו.

פרשת פרה מתחילה במילים (במדבר י"ב) 'זאת חוקת התורה'. ובהמשך הפרשה (שם פסוק י"ד) נאמר, 'זאת התורה אדם כי ימות באהל', ואמרו על כך חז"ל (ברכות ס"ג): 'מניין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל'.

ומצינו מקרא נוסף העוסק בעמל התורה, בתחילת פרשת בחוקותי, שם נאמר (ויקרא כ"ג) 'אם בחוקותי תלכו', ודרשו חז"ל [בפסיקתא שם] 'שתהיו עמלים בתורה'. וזה אומר דרשני, שבשני המקומות בהם התורה רומזת על עמל התורה, נזכר ענין זה בכלל 'החוקים', זאת 'חוקת' התורה, אם 'בחוקות' תלכו. ויש לברר מה הענין בזה.

וכדי לבאר העניין יש להקדים את דברי הגמרא בחולין (פ"ח), 'אמר רבא, בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר' (בראשית י"ח) זכו בניו לשתי מצוות, אפר פרה ועפר סוטה'. וצריך ביאור, מה השייכות בין אמירת 'אנכי עפר ואפר' של אברהם אבינו, לכך שזכינו לאפר פרה ועפר סוטה.

והנה הגר"י מסלנט (בספר אבן ישראל דרוש ז' עמ' 31) הקשה סתירה בין דרשות החכמים, שכן במסכת חולין (ט"ז). כתוב, 'גדול מה שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר, ואילו במשה ואהרן כתיב ונחננו מה'. ומבואר מדברי הגמרא, שמשם היה גדול מאברהם אבינו במעלת הענוה, שכן משה אמר 'ונחננו מה', שמשמעוהו הדברים היא שאינו כלום, ואילו אברהם אמר 'ואנכי עפר ואפר', שהוא דבר שיש בו איזו ממשות. אבל בילקוט שמעוני (בהעלותך רמז תשל"ט), דרשו את המקרא (במדבר י"ב) 'והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה', ודייקו 'מכל האדם אשר על פני האדמה' - ולא מאבות'. ומתבאר מכך שהאבות היו גדולים ממשה רבינו במעלת הענוה.

ותירץ הגר"י מסלנט, שיש שני עניינים בענוה, יש ענוה כלפי ה' - שאדם מרגיש שאינו כלום לפני ה', ויש ענוה כלפי בני אדם - שאינו מתנשא על חבריו, אלא משפיל עצמו לפניהם. ומשה רבינו היה גדול מהאבות במעלת הענוה כלפי הקב"ה, שהרי כלפי זה אמר 'ונחננו מה לא עלינו תלונותיכם כי על השם' (שמות ט"ז ח), וכן אברהם אמר 'אנכי עפר ואפר' כלפי הקב"ה, אבל הפסוק 'והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה', נאמר כלפי מה שמשם לא הקפיד על מי שדיבר עליו, דהיינו ענוה כלפי בני אדם, ובזה סובר המדרש שהאבות היו גדולים יותר.

וכתב שם הגר"י סביבאור החילוק בין ענוה כלפי הקב"ה לענוה כלפי בני אדם, שענוה כלפי ה' היא התבטלות גמורה, שהאדם הוא אפס מוחלט, וענוה כזו נובעת מהכרה בגדולת הבורא, ולפיכך קל יותר להגיע אליה, שהרי כלפי גדולת הבורא האדם באמת

עבודותיו במחשבת פיגול, וכדי שיהיה נחשב שנעשו עבודותיו במחשבת פיגול צריך שבאחד העבודות יחשוב המחשבה דחוץ לזמנו ולא יחשוב באחד מהם מחשבות אחרות, ואם באחד העבודות חשב מחשבה אחרת כבר אין על עבודותיו השם שנעשו במחשבת פיגול.

אבל המיעוט דלא קרבו כל מתיריו אינו בעיקר חלות הפיגול אלא רק מיעוט מחיוב כרת, כיון שכדי שיחול הפיגול אין צריך שיעשו בו כל העבודות, אלא סגי בהא דהעבודות שנעשו בו שהם עבודותיו נעשו במחשבת פיגול, ולכן אם חישב באחד מהעבודות הראשונות מחשבת חוץ לזמנו חל מיד בקרבן חלות פיגול אלא דאין בזה חיוב כרת כיון שלא קרבו כל מתיריו, ואע"פ שכבר חל בקרבן הפסול פיגול אם יעשה בו עוד עבודה במחשבה אחרת יפקע מזה הפסול פיגול, כיון שבמצב זה עבודותיו כוללות את העבודה הזו שנעשית במחשבה אחרת וממילא כבר לא נחשב שנעשו עבודותיו במחשבת פיגול.

ולפי"ז מתבאר שיש כאן שני דינים בדין פיגול הדין לא ירצה שצריך שיקרבו כל מתירו שהוא דין לענין החיוב כרת, דאף שחל פיגול בקרבן בגלל שחישב בכל העבודות שעשה לשם פיגול מ"מ אין חיוב כרת בזה, והדין לא יחשב שלא יערב בו מחשבות אחרות שהוא בעיקר חלות שם פיגול, דחלות פסול פיגול הוא רק אם חישב בכל העבודות רק מחשבה זו ואם חישב באחד מהם מחשבה אחרת הוא מבטל השם פיגול מהקרבן, וא"כ לדעת הרמב"ם אין הדין לא יחשב תלוי בדין לא ירצה, ודלא כדעת רש"י והר"ב.

מיהו הר"ב כתב דמקור הדין דבעירב מחשבה אחרת פסול הוא מקרא דלא ירצה דילפינן מינה דלא נעשה פיגול עד שקרבו כל מתיריו, ולכאוי תמוה דהא בגמ' מבואר דדין זה נלמד מקרא דלא יחשב, וצריך לומר בדעתו דאף הדין דלא יערב מחשבות אחרות ילפינן לה מקרא דלא יחשב, מ"מ לולי הלימוד מלא ירצה דלא חשיב פיגול עד שיקרבו כל מתיריו לא היה שייך שיהיה הדין דלא יחשב שלא יערב מחשבות אחרות, והיינו עפ"י המבואר בדבריו דגדר הדין דקרבו כל מתיריו הוא שהחלות פיגול חל רק לבסוף לאחר שנעשו כל הדין עבודות, וממילא י"ל דס"ל דאם החלות פיגול היה חל מיד בשעת העבודה שחישב בה כבר לא היה שייך לומר שאם חשב בעבודה נוספת מחשבה אחרת יתבטל השם פיגול שחל בקרבן.

אמנם בדעת הרמב"ם נראה דהדין דלא יערב בו מחשבות הוא דין בפני עצמו ואינו שייך כלל להדין דקרבו כל מתיריו, דהדין שלא יערב בו מחשבות אחרות הביא בפרק ט"ו מהל' פסולי המוקדשין, והדין שצריך שיקרבו כל מתיריו הביא רק בפרק י"ח, ועוד דלגבי הדין דעירב בו מחשבה אחרת כתב דלא היה פיגול אלא פסול, ואילו בדין קרבו כל מתיריו כתב רק דאינו חייב כרת אם אכל ממנו קודם שקרבו כל מתיריו, ומשמע דגם לולי זה שקרבו כל מתיריו היה פיגול רק שאין בו חיוב כרת.

ונראה לברא דס"ל להרמב"ם דהדין זה דלא יערב בו מחשבות אחרות הוא הפקעה בעיקר חלות הפיגול, וגדרו הוא דחלות הפיגול חל בקרבן שנעשו

ואם האכל יאכל מזבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אותו לא יחשב לו פיגול יהיה [ז,יח]

בגמ' זבחים כ"ח, מוקמינן האי קרא במחשב לאכול מבשר הזבח חוץ לזמנו, דע"י מחשבה זו מתגל הקרבן והאוכל ממנו בכרת, ומהא דכתיב לא ירצה ילפינן דכהרצאת כשר שאינו מוכשר עד שקרבו כל מתיריו כך הרצאת פסול שאינו נעשה פיגול עד שיקרבו כל מתיריו, ומהא דכתיב לא יחשב ילפינן שלא יערב בו מחשבות אחרות, והיינו שאם מלבד המחשבה דחוץ לזמנו חישב גם חוץ למקומו לא חשיב פיגול ואין בזה חיוב כרת.

במתני' כ"ט, איתא דבשחט קיבל הוליה או זרק חוץ לזמנו הוה פיגול וחייבים עליו כרת ובלבד שיקרב המתיר כמצותו, ומבואר שם דלא קרב המתיר כמצותו היינו דחשב בעבודה אחרת מחשבת חוץ למקומו או שלא לשמן בפסח וחטאת, ובכה"ג הוה פסול ואין חייבים עליו כרת

ולכאוי הדין דמתני' הוא הא דילפינן מלא יחשב דלא יערב בו מחשבות אחרות ואם עירב אין בו כרת, ואע"פ דמבואר ברש"י (ד"ה רבי יהודה) דבעירב מחשבה אחרת חשיב לא קרבו כל מתיריו, וכן מבואר בדבריו לעיל (דף כ"ב, ד"ה חזר וחישב), צריך לומר בכוונתו דאחר דילפינן מלא יחשב דכה"ג אין בו כרת אמרינן דגדר הדין הוא משום דלא חשיב קרבו כל מתיריו, אבל לולי הלימוד מלא יחשב הו"א דכיון דס"ס נעשו בו כל העבודות חשיב קרבו כל מתיריו ויש בו כרת.

משנת הישיבה

עבודת התפילה - ה - מדוע יש צורך בתפילה?

דארעא, ודרך מלכותא דארעא כך היא, שכאשר אדם נכנס לפני המלך לבקש דבר מה, ומראה למלך שהוא תלוי רק בו ומבקש ממנו רחמים, הרי שבכוחו לשנות את רצון המלך. אמנם זה יתכן רק אם המבקש נכנע לחלוטין בפני המלך, אבל אם המבקש מרגיש שהדבר תלוי גם בו, ואינו נתון לגמרי לחסדיו של המלך, אז ודאי שבקשותיו לא יעשו כל רושם על המלך.

מאידך, אף לדעת הנתיבות שיש כח בתפילה לפעול, מסתבר שאין זה אלא על פי הכלל של מלכותא דרקייעא כעין מלכותא דארעא. כי לא כל תפילה יכולה לפעול, אלא רק אם האדם מבקש בצורה של הכנעה ומרגיש שהוא תלוי לגמרי בקב"ה, אז יש לתפילתו כח לפעול.

דעה נוספת בענין זה היא דעת הרמח"ל (דרך הי חיד פ"ה), שכתב שענין התפילה ימן הסדרים שסידרה החכמה העליונה הוא, שלהיות הנבראים מקבלים שפע ממנו יתברך צריך שיתעוררו הם אליו, ויתקרבו לו, ויבקשו פניו, וכפי התעוררותם לו כן יימשך אליהם שפע, ואם לא יתעוררו - לא יימשך להם. והנה האדון ברוך הוא חפץ ורוצה שתרבה טובת ברואיו בכל זמניהם, והכין להם עבודה זו דבר יום ביומו, שעל ידה יימשך להם שפע ההצלחה והברכה, כפי מה שהם צריכים לפי מצבם זה בזה העולם.

נמצא לדעת הרמח"ל, שהתועלת של התפילה מיוסדת על הכלל שככל שאדם קרוב יותר לקב"ה כך ראוי הוא לקבל ממנו יותר, ומאחר שעל ידי התפילה מתקרב האדם לקב"ה, ממילא זוכה הוא לשפע רב יותר. אמנם אין כוונתו כדעת השבילי אמונה, שעל ידי התפילה האדם מתעלה לדרגה גבוהה ונהיה יותר 'ראוי', אלא כוונתו שההתקרבות וההתבטלות לה' בעבודת התפילה היא עצמה הסיבה לקבלת השפע.

ומכל מקום, לכל הדעות נראה פשוט שכדי שהתפילה תפעל צריך שמהותה תהיה 'עבודה', דהיינו שתיעשה מתוך כניעה וההתבטלות, הן בצורת התפילה והן בכוונתה.

המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב העבודה פ"ב) מעלה שאלה יסודית לגבי הצורך והתועלת שבתפילה. הלא אם האדם ראוי שהקב"ה יתן לו את הדבר שעליו הוא מתפלל, מדוע אכן אין הקב"ה נותנו לו בלא תפילה, ואם אינו ראוי לכך, מה תועלת תפילתו, וכי בזכות התפילה יתן לו הקב"ה דבר שאינו ראוי לו?

בעל נתיבות המשפט (אמת ליעקב ברכות ו: ד"ה אמר רבי חלבו) מביא קושיא זו בשם 'המתפלסים מבני עמנו', וכותב, שלדעת המתפלסים אכן אין צורך בתפילה כדי לקבל מה שראוי האדם לפי דרגתו, אלא שעל ידי התפילה האדם מגיע לדרגות גבוהות יותר ביראה ובהכנעה, וכשמתעלה לדרגות אלו הוא נעשה ראוי לקבל דברים שקודם התפילה לא היה ראוי להם. וכן כתב בספר שבילי אמונה (נתיב ראשון ד"ה ואם ישראל).

אמנם הנתיבות כותב על כך שחש ושלוש לומר כדבר הזה, 'רק האמת שהתפילה פועלת הרצון יתברך. ואין בזה קושיא השינוי רצון, כי כמו שאין משיגים מהות כן אין משיגים רצונו ודעתו, וכמו שאין משיגים הידיעה והבחירה, והידיעה משארת אפשרות ובהחירה'. כלומר, הקב"ה הטביע בבריאה שיש כח בתפילה לפעול את רצונו, ואין הכוונה שרצונו משתנה, אלא שבכח התפילה לפעול שיתנו לאדם את בקשתו. ובאמת זהו דבר שאין השכל יכול להבין, בדומה לסתירה שבין ידיעה לבחירה.

ובאמת לפי דעת שבילי אמונה יש לעיין, כיצד תפילה יכולה להועיל עבור אדם אחר, הרי אותו אדם אינו נעשה יותר 'ראוי' מחמת תפילתו של חברו עליו. ובדוחק יש לומר, שבזכות עלייתו של המתפלל ביראה ובהכנעה יכול גם חברו לקבל את צרכיו. אולם לפי הנתיבות הדבר מובן היטב, שהרי יש כח בעצם התפילה לפעול, בין לעצמו ובין לאחרים.

ונראה שדברי הנתיבות אינם סותרים את דעת המבי"ט [שהוא במאמר השני, וסובר שאין תכלית התפילה לקבל צרכיו, אלא להורות שאין ראוי להתפלל רק לקב"ה]. לפי שאף לדעת המבי"ט שעיקר תכלית התפילה היא להכיר שהוא תלוי בקב"ה, מכל מקום יש בכח התפילה לפעול, משום ש'מלכותא דרקייעא כעין מלכותא